

DOOD EN BEGRAVEN, MEDELEVEN EN BURENDIENST

Het feit dat de laatste maanden de kerkhoven van Maasmechelen in het nieuws kwamen en bleven, was oorspronkelijk een aanleiding om even terug te kijken naar het verhaal van sommige kerkhoven. Maar dank zij onze oudere Eisdanaren werd dit een bijdrage over kerkhoven, doden en begrafenissen.

Sinds Karel de Grote, in de achtste eeuw, werden de doden onder de grond begraven op gronden rond de parochiekerk. Op die manier ging de dood nadrukkelijker deel uitmaken van het dagelijks leven. Het was al altijd een christelijk verlangen om zo dicht mogelijk bij de kerk begraven te worden. Of als het kon, zelfs in de kerk. De gedachte, of het bijgeloof, dat men zo sneller naar de hemel zou gaan bij de opstanding? Want de heiligen waakten over de doden. De dorpskerk werd zo een beetje gezien als de toegangspoort tot de hemel. Het gewone volk werd rond de kerk begraven. De christelijke martelaars, heiligen en hoge geestelijken werden in de kerken begraven. Later kwamen daar ook nog de adellijken en de rijke burgerij bij. Zodat deze vorm van begraven een echt misbruik werd. Om ieder van de gegadigden in de kerk te kunnen begraven, werden oude graven opengebrouwen. De grafsluitingen waren kennelijk ook niet efficiënt zodat lijk- en andere verrottingsgeuren de kerk binnendrongen. En in ons taalgebruik hierdoor het begrip "rijke stinkers" binnendrong. Zodat uiteindelijk de Kerk zelf een einde maakte aan het begraven in de kerken.

Terwijl in Leut en Meeswijk de begraafplaatsen zeer lang echte kerkhoven waren, begraafplaatsen rond of in de nabijheid van de kerk, werd te Eidsen in 1923 besloten het kerkhof buiten de dorpskern in te richten.

Langs de Zandstraat, die later de Kerkhofstraat zou worden, stonden verschillende Eisdense families grond af om de aanleg van deze begraafplaats mogelijk te maken. Het waren de eigenaars Braekman (die het grootste gedeelte afstond), Antoon Peeters, de Weduwe Godfried Peeters-Dillen Marie, de handelaar Niessen-Aerts, en de Kerkfabriek Sint Willibrordus.

Frans Simons tekende toen, als landmeter en bouwmeester, het ontwerp wat de indeling in percelen en de schikking der graven betrof.

Het idee dat de kerkhoven buiten de dorpskern moesten aangelegd worden dateert reeds uit de 18de eeuw. Jozef II, die we in onze geschiedenisboekjes leerden kennen als de "keizerskoster" vaardige in 1784 reeds een keizerlijk decreet uit. Waarbij iedereen verplicht werd begraafplaatsen buiten het centrum van de bewoonde plaatsen te voorzien. Ook in die tijd viel dat decreet niet in goede aarde. Maar men beoogde, ook onder Napoleon een herwaardering van de stedelijke hygiëne. De Franse keizer schonk iedere burger het recht op een eigen individueel graf.

De oude Sint Willibrorduskerk met het kerkhof, omgeven door stevige muren, nog rond de kerk. Een enkele hoge grafsteen reikte hoger dan de muur.

MEELEVEN

Maar niet alleen op en rond de kerkhoven veranderde er veel en verandert er kennelijk nog steeds het een en ander. Ook rond het levenseinde van de mensen werden de opvattingen, de aanpak en omgang heel anders. Wij gingen o.m. hiervoor weer eens

te rade bij de oude Eisdanaren die het vroeger anders meemaakten. Met hun getuigenissen, de nota's ter zake van wijlen meester Hubert Dexters en de elders genoteerde gebruiken, trachten we de gegevens rond dit thema tot één geheel samen te leggen. Oudere mensen hoorden we het vroeger dikwijls berustend zeggen: "De dood behoort bij het leven." Of nog: "Alles heeft zijn prijs. De dood betaal je met het leven". En ook nog vandaag is de vaststelling: "Als je moet gaan, dan ga je" of bijna gelijklopend "Als je tijd gekomen is, is er niets aan te doen."

Uitspraken die nu iets hebben van een beleefdheidsformule, omdat men misschien verlegen om woorden zit. Vroeger vormden de aanvaarding en de berusting rond de dood, die kennelijk vanuit de geloofsovertuiging voortkwamen, een twee-eenheid in de menselijke aard. Vandaag hoopt iedereen dat er medische middelen voorhanden zijn om zich als het ware tegen de dood te verzetten. Op de gedachtenisprentjes komt "de aanvaarding van Gods' wil" niet meer in de memorieteksten voor.

Gezien van uit het oogpunt van onze oudere gesprekspartners, kregen we een goed beeld van het feit dat de dood toen werkelijk "bij het leven" hoorde. Het "medeleven", dat men nu hoogstens nog terugvindt op de deelneming- of rouwkaartjes, was toen nog letterlijk te nemen. De familie, de buren, het dorp en de parochie leefden met een overlijden mee. Iedereen was er van ver of dichtbij bij betrokken.

Pastoor Moors (93), Jan Simons (90) en Anna Simons, dachten voor ons terug, in dit vakje van het vroegere dorpsleven.

LAATSTE OLIESEL

"Als er iemand ernstig ziek was, dan werd dikwijls gezegd dat "hij alleen nog op de dood lag te wachten." Geen sprake van eventuele pogingen die men in een ziekenhuis nog zou ondernemen.

Als alle kruiden- en andere remedies, gebeden of overlezingen, niet meer hielpen, dan pas werd een dokter er bij gehaald. Wanneer men hem het huis zag binnengaan wist

men dat het heel ernstig was. Dan kwamen de buren hun hulp aanbieden. Zij gingen dan ook mijnheer pastoor vragen om te komen. Men wist wie dit moest doen. Het gebeurde ongevraagd. Men voelde het aan."

Die eerste feitjes trokken snel hun kringen door de dorpsgemeenschap.

"Heel het dorp wist het. Wanneer men de pastoor zag, met " met Onze Lieve Heer en de heilige olie". Voorafgegaan door de misdienaar die om de zoveel stappen zijn belletje kort liet klinken. Gevolgd door de buren die hem gewaarschuwd hadden, met in de ene hand hun pet en in de andere hand hun Paternoster, door de straten zag gaan. De mensen in de straat knielden voor het sacrament. En vormden daarna groepjes die het gebeurde bespraken. Aan de buren die de pastoor vergezelden zag men ook wie er bediend zou worden."

Aan het huis stond de voordeur altijd open. Men mocht Ons Lieve Heer niet laten wachten. De familie en de buren die rond het bed van de zieke stonden, verlieten de kamer om de zieke alleen te laten met de priester. In de kamer er naast werd dan zachtjes gebeden. Een buur was meestal de voorbidder.

Naast het bed van de zieke hadden de familie, naast het glas wijwater en een palmtakje, een brandende gewijde kaars op het nachtkastje of op een tafeltje gezet.

"Het kon de lichtmiskaars zijn of een kaars van Scherpenheuvel. De priester kon nog eens "biecht horen" en de zieke de communie op de tong leggen. Dan zalfde hij de zieke, op het voorhoofd en op de handen, met pure, gewijde, olijfolie. In de liturgie heette die olie "oleum infirmorum" of ziekenolie".

De ziekenzalving is één van de zeven sacramenten van de katholieke Kerk.

Men sprak van de laatste sacramenten of van de sacramenten der stervenden."

De mensen in de omgeving letten dan op de voortekenen. De zieke die vroeg hoe laat het is. Of wanneer hij zijn laken bleef plooiën en dus " zijn pakskes maakte". Een hond die 's nachts hilde, kraaien of eksters die op het dak krasten.

Men bleef aan het bed bidden zolang de zieke "op sterven lag". Wanneer hij eenmaal de geest had gegeven, dan werd hij onmiddellijk "afgelegd". Dit deden de buren of men liet een zuster van het klooster komen. Een overleden man werd geschoren. Men had hem op elk oog een muntstuk gelegd, zodat zijn ogen gesloten zouden verstarren. Met een verband of doek werd zijn kaak opgebonden zodat ook de mond gesloten bleef.

Men waste het lichaam en trok het een doodskleed aan. Men maakte een doodskleed zonder zakken. Een gezegde wilde immers " dat zelfs de grootste vrek niets meenemen kon." Het beste kostuum of mooiste kleed uit de kast werd klaar gelegd voor de laatste reis. De handen werden gevouwen en met een Paternoster verstrengeld.

Vroeger werd de dode eerst op stro op "de schouf" gelegd. In ons dialect komt het nog voor dat, van iemand die ernstig ziek is, gezegd wordt dat hij "al op 't schouf ligt". De gordijnen waren al voor de ramen getrokken, de luiken gesloten. Sommigen verhulden zelfs de spiegel. De radio werd uitgeschakeld en dikwijls werd de slinger van de klok aangehouden. Dan kwamen de familieleden en de buren naar " de schone dode" kijken...

Twee mannelijke buren gingen naar de kerk om de doodsklok te luiden. In sommige parochies werd, als een vrouw overleden was eerst de lichte klok, gevolgd door de zware, geluid. Voor een overleden man werd alleen de zware klok geluid.

"Ik herinner me niet dat hier voor een vrouw anders geluid werd. In Eisdorp klonk altijd de zware klok. Dit luiden deden vooral de jonge mannen graag. Zij vierden dan met de klokkentouwen mee de hoogte in..."

Nu wist iedereen dat er iemand overleden was. Nog voor de lijkbidder aanklopte had zich het nieuws al door alle straten verspreid.

WAKEN

De dode werd echter nooit alleen gelaten. Hij bleef minstens twee nachten in het "sterfhuis". De burens bleven bij het lijk waken. Dit gebeurde ook weer door de burens en familieleden. Er werd minstens driemaal gebeden. De familie zorgde er voor dat er eten en drank klaarstond voor de wakers.

"Van het versturen van doodsbriefjes was geen sprake. Dat was allemaal te duur. De familie vroeg de lijkbidder om het nieuws aan de mensen te gaan vertellen. De bekendste lijkbidders in Eisdon waren Klaas Haagmans, Toine Beukenhout, Bér Bocken, Dré Budé, vader van Toon Budé en de laatste was Harieke Verheyen. De lijkbidder ging aan alle families het overlijden melden. Soms kreeg hij een lijst mee van de mensen die hij het "droeve nieuws" moest melden. Het was steeds volgens een geijkte formule. "In naam van de familie..... moet ik u het overlijden melden van... enz."

In die dagen waren er drie "werkjes" of opdrachten waarvoor men bij de gemeente moest "meedingen of insteken". Dat was voor het poetsen van de gemeenteschool en het gemeentehuis, voor het ophalen van het huisvuil en voor het rijden met de dodenwagen." Voor de aanduiding van een aanzegger was er geen enkele officiële benoeming, of wat dan ook, voorzien.

In het sterfhuis moest de dode "drie dagen boven aarde liggen".

"Dat was zo. Misschien om geen schijn-dode te begraven. Men vertelde dat wel eens dat iemand niet echt dood was. Daarom hield men de stervende of de zieke waarvan men dacht dat hij pas overleden was, een spiegel-tje voor de mond. Als het bewasemde dan ademde de zieke nog en was hij nog niet dood. "Andere verklaringen voor deze termijn van drie dagen konden ook van burgerlijke aard zijn. Bij een onnatuurlijke dood moest men voor onderzoek over het lijk kunnen beschikken. Vanuit de godsdienst verklaard is het een verwijzing naar de verrijzenis van Christus die drie dagen na zijn dood plaatsvond. De laatste dag werd de dode dan gekist en in de goede kamer, met open kist, op tafel of op schragen gezet." De doods-kisten werden bij de schrijnwerker besteld.

"Dat was nog allemaal handwerk. "Dreike van de Schurger", André Schurgers, was toen schrijnwerker. Hij woonde naast "Bock Jaak", Jaak Dexters, in de Langstraat. Eerst had hij café en ging dan kransen en doods-kisten verkopen. Ge moest langs zijn handel doorgaan om in de schrijnwerkerij te geraken. En de gebroeders Jeurissen, eerst op de Steenweg dan op de Langstraat, maakten ook doods-kisten. Later kon men er ook kransen, plaatjes en vazen voor op het graf kopen..." Voor de begrafenis zorgden dan weer de burens. Zij haalden in de kerk de zwarte doek die over de kist gelegd werd en boden zich als dragers aan. "Men droeg de kist van het sterfhuis naar de kerk. De dodenwagen was er nog niet. En het kerkhof lag nog bij de kerk." De dode werd thuis afgehaald door de koster die het kruis droeg, twee misdienaars en de pastoor. In deze rouwstoet werd stilzwijgend een familie-orde gerespecteerd. "Dat was zo. Iemand die in de begrafenis tussen de rechtstreekse familie ging meelopen werd als het ware uit de stoet gekeken. Men sprak er in het dorp dan "schande" van." De rouwkleur was zwart. Van de mannen en vrouwen tot de liturgische gewaden van de priester en de misdienaars, iedereen liep in het zwart. De priester droeg de koorkap. Voor de begrafenis zong de priester in de kerk het dodenofficie, de "Lauden", uit de liturgie der doden. Na de Laudens ging hij naar de sacristie om de misgewaden aan te doen.

Meester G.H. Dexters tekende in de jaren twintig nog op:

"1926. De familieleden mochten geen blinkende schoenen dragen. Deze werden "gepotlood" of dof gemaakt. De vrouwen droegen een "kiel". Een groot zwart laken dat het bovenlichaam volledig omhulde en alleen het gezicht vrij liet. Een gehuwde man of vrouw werd gedragen door gehuwde mannen. Een ongehuwde man of vrouw door jongelingen."

Jarenlang een vertrouwd beeld. Giel Kuypers die steeds even ingetogen, met zijn goed verzorgd paard de begrafenisstoet leidde en vele Eisdanaren naar hun laatste rustplaats bracht.

Jan Kuypers, zoon van Giel Kuypers die het paard voor de dodenwagen mende, vertelde dat hij "voor elke begrafenis de hoeven van het paard moest "zwarten", het paard werd geroskamd, de manen mooi in lijn gestreken en dan werd het passend opgetuigd. Vader stond er op dat alles gebeurde zoals het volgens hem hoorde." Vrouwen droegen ook wel een zwarte sluier, "een voilleke", waarmee ze het gelaat aan het zicht onttrokken.

De doden werden met hun voeten eerst de kerk ingedragen en na de mis, zwenkte men de kist, en hij werd hij ook met de voeten naar de deur naar buiten gebracht. Vroeger verwees men naar het bijgeloof dat de geest zo ook buiten bleef. Bij de begrafenis van een priester werd de dode met het hoofd eerst de kerk in gebracht. En men zwenkte de kist niet bij naar het buiten dragen. De rouw werd ook nog geruime tijd na de begrafenis gedragen. "Volgens de oude regels was het vroeger voor ouders, kinderen of echtgenoot: 1 jaar en zes weken. Voor broers en zusters: 6 maanden en 3 weken, voor ooms en tantes: 3 maanden, voor neven en nichten: 6 weken. Maar na het verstrijken van de eerste helft van de rouwtijd was het "halve rouw" en kon men ook grijs dragen. De mannen droegen op hun zondags pak een zwarte armband of een zwart omfloerste knoop in het knoopgat van hun revers. Kinderen kregen dikwijls een zwart ruitje op de mouw genaaid."

Op kerkelijk vlak krijgt de rouw nog een verlengstuk door de zeswekenmissen. Gedurende zes weken wordt er een mis ter nagedachtenis van de overledene opgedragen. Met een gesticht jaargetijde kan men, door op voorhand een som geld aan de kerk te schenken, betaald door de intresten op die som, ieder jaar een mis laten lezen. Zulke jaargetijden kunnen generaties lang nog blijven bestaan.

"Maar voor een begrafenis had men vroeger verschillende "klassen". Dit kon men al zien hoe de kist er bij stond in de kerk. De katafalk, waar de kist op gezet werd, kon drie

“verhevenheden” hebben. De kist stond dan geflankeerd met kaarsen die toen nog van bijenwas gemaakt waren. Hoe hoger de dode gelegd werd, hoe duurder de begrafenisdienst was. Een negenurenmis, met één priester, was de goedkoopste. De mis om 10 u. werd door “Drie Heren” opgedragen en de kist stond dan ook wat hoger. Het was de meest gevraagde mis. Een mis om 11 u. was er een met “Vijf Heren”, meestal gevraagd door de rijkere inwoners. Dan stond de kist op het hoogste. Van die vijf priesters stonden er drie aan het altaar en de twee overigen waren voorzangers, die de lange koorkappen droegen. Maar zoveel rijken waren er in het dorp niet...”.

De goedkoopste begrafenisdienst werd destijds nog veel gevraagd. Als de familie het niet kon betalen, werd men begraven door de tussenkomst van de Commissie van Openbaren Onderstand, of “den Erme”.

“Hoe intiemer en hoe sociaal het overlijden beleefd werd en het gebeuren er rond was, zo afstandelijk was de afloop in de kerk. De missen werden nog in het Latijn gezongen en gebeden. De meeste mensen, die de dienst geknield moesten volgen, begrepen er geen jota van. Er werd geen preek of homilie gehouden. Dit kwam pas in voege na het jongste concilie, toen in de volkstaal gebeden, gelezen en gezongen werd. Vroeger werd in de kerk meer geboden voor het oog, alles ten dienste van de rouwsfeer.”

In de jaren twintig werd tijdens de begrafenisdienst, het stro waarop het lijk had gelegen, het lijkstro, op straat verbrand. Dit was een restant van de voorchristelijke reinigingsriten waarmee men de boze geesten verdreef.

In die dagen werden zelden doodsprentjes uitgedeeld.

“Het had te maken met de beperkte middelen van de mensen. Meestal konden de drukkosten er niet meer van af. Maar wie een doodsprentje liet drukken, met de zware zwarte rand, ging eerst naar de pastoor voor de tekst. Niet de familie, alleen de pastoor mocht de tekst opstellen. Het waren dikwijls Bijbelse citaten en schietgebeden met aflat voor de zieltjes in het vagevuur.”

DODENWAGEN

In december 1926 besloot het gemeentebestuur een dodenwagen aan te kopen bij de firma De Wilde-de Moerloos in Ledeberg bij Gent. Het voeren van de dodenwagen was een van de diensten die door het gemeentebestuur uitbesteed werden. Ieder jaar opnieuw mochten de geïnteresseerden hun offerte indienen. Na de Tweede Wereldoorlog moesten de “onderschrijvingen” per aangetekende omslag naar de burgemeester verstuurd worden. In het “Kontraakt van aanneming lijkenvervoer” stond uitvoerig gestipuleerd hoe het allemaal moest verlopen. Zo werd een borgsom vereist, de aannemer moest de dodenwagen steeds in goede en zuivere staat houden alsook van het paard, hij moest instaan voor zijn eigen zwarte kledij en het leveren van kaarsen e.d. En de vervoertarieven waren eveneens aangepast aan “de klasse” van de begrafenis. Voor een begrafenis “eerste klas” was het vervoer ook duurder dan voor een begrafenis van derde klasse.

In Eisdense werd ook meer aangerekend, plus 40%, voor het afhalen van de dode “ten Westen van de vaart” (lees de Cité en Pauwengraaf). “Voor het afhalen van een lijk binnen de grenzen van de parochie, maar buiten die van de gemeente, wordt een toeslag betaald van 60% op den basisprijs”. Dit was dan het geval voor de parochianen die in Mulheim woonden. En voor het afhalen van een lijk, “niet ter gelegenheid van een begrafenis” moest 2 Fr. per af te leggen kilometer betaald worden.” (1942). In de eerste naoorlogse jaren werd dit 15 Fr. per kilometer.

Rond de Eisdense dodenwagen, die later door de gemeente aangekocht werd, ontstond in de jaren dertig nog een rel. Burgemeester Antoon Ramakers had een meningsverschil met de “mensen van de charbonnage”, dat zijn oorzaak vond in het feit dat de gemeente meer middelen wenste voor de grotere dienstverlening die met het groeiend aantal inwoners vereist werd.

De doden van de cité werden vanuit de tuinwijk naar het kerkhof in Eisdon Dorp begeleid. Vanaf 1958 werd het kerkhof in de schaduw van de terril in gebruik genomen.

De doden van de cité werden ook op het kerkhof van het dorp begraven. Als een van de drukmiddelen om zijn gelijk te halen, bepaalde hij dat de dodenwagen enkel tot aan de brug mocht rijden. Zijn argument "Ze hebben die mensen naar hier gehaald. Dat ze dan ook zelf maar zorgen voor hun doden." De doden van de cité werden tot over de brug gedragen en mochten dan in de gemeentelijke dodenwagen gelegd worden...

"Wanneer een "spelend lid" of bestuurslid van de harmonie begraven werd, stapten de muzikanten mee. De treurmars, de Dodenmars van Chopin, die dan gespeeld werd, werd door de kinderen van de tekst voorzien " Jef zal voor ons geen commissies meer gaan doen...". Ook wel doordat men op jeugdige leeftijd niet altijd doordrongen was van het hele rouwgebeuren.."

De leden van de verenigingen waarvan de overledene lid was stapten, al dan niet in uniform, altijd mee in de begrafenisstoet.

"Als overal de tuinen in bloei stonden, maakten de buurvrouwen ook ruikers. De kransen die gekocht werden waren meestal namaak. Toen het echt mode werd ging men in de buurt van deur tot deur om geld in te zamelen voor een krans..."

ENGELNEMIS

Voor de overleden kinderen die hun eerste communie nog niet gedaan hadden en die dus nog niet 'tot de jaren van discretie of verstand gekomen waren', werd een 'Engelenmis' opgedragen. Geen zwarte gewaden voor een kind, waarvan men zeker wist dat het recht naar de hemel ging. De draagberrie en het kleed dat over de lijkstond werd gelegd waren wit, met blauwe versieringen. Het kistje werd door schoolkinderen gedragen.

Wanneer het een meisje was, droegen meisjes de witte baar waarop het witte lijkstond stond. Een dode jongen werd door jongens gedragen.

"Die mis werd meestal om 8 uur in de ochtend gelezen. Hoewel het verdriet om het verlies van een kind schrijnend was, bleef er toch steeds één grote troost: de familie had een engeltje in de hemel..."

Hoe mild men was in het begrafenisceremonieel voor gedoopte kinderen, zo hard waren de voorschriften voor een overleden boreling die men niet meer had kunnen dopen.

"Deze kinderen werden in een hoek van het kerkhof, in de zogenoemde ongewijde grond begraven. Met een doodgeboren kind of een boreling die na de geboorte stierf ging men ook zonder veel plichtplegingen om. De vader of een familielid bracht het lijkje, al dan niet in een kistje, naar het kerkhof. Dikwijls groef men het grafje zelf..." Men ging er van uit dat deze "onschuldige" kinderen eerst in het vagevuur gelouterd zouden worden.

"Daarom bad men op het kerkhof na de begrafenis ook nog even voor "de zieltjes in het vagevuur"... Deze voorstellingen rond overleden kinderen leidde ook tot sagen als deze van de dwaallichtjes. Een van de versies luidde als volgt:

*Een pastoor die 's nacht over een donkere weg rijdt, ziet er een lichtje voor zich zweven.
Hij besprenkelt het met wijwater waarop het lichtje naar de hemel stijgt en verdwijnt.
En al snel komen er steeds meer dwaallichtjes rondom hem die de pastoor ook allemaal besprenkelt. Het blijkt dat hij langs een kerkhof voor doodgeboren en ongedoopte kinderen rijdt..."*

KERKHOF

In 1923 besloot de Eisdense gemeenteraad het kerkhof buiten de dorpskern te leggen. De graven rond de kerk bleven echter nog jaren bewaard. Want het duurde bijna twee jaar vooraleer alle administratieve hindernissen uit de weg geruimd waren. Men plande het kerkhof "Achter de Hoeven", waar toen de Zandstraat naar de dijk van de Zuid Willemsvaart en naar het Greven liep. Er moesten onteigeningen gebeuren. Eigenaars die grond wilden afstaan in ruil voor een "goed gelegen perceel elders in het dorp" e.d. Kortom, in 1925 gaat men uiteindelijk tot de echte onteigeningen over.

Uiteindelijk kon men op 8 april 1926 de eerste dode op het nieuwe kerkhof begraven. Het was Johannes Martinus Opdenacker, die op 5 april 1926 op, 76 jarige leeftijd overleed. Na hem volgden Clementine Raedschelders en de derde overledene was een kind, Christine Ramakers dochter van Petrus Joannes en Thewissen, zij was nog geen jaar oud toen zij overleed. Zij werd op 15 mei 1926 ter aarde besteld.

Toen pastoor M. Prinsen in 1929 aan de bouw van de nieuwe kerk begon, behield men enkel de kruisen van de pastoors Bernaerds en Debois als laatste sporen van het eerste kerkhof, tegen de zijwand van de nieuwe kerk.

Over deze en andere pastoors wist Jef Peeters, "*Jef van Gier van Theunis*" ons het volgende te vertellen.

"Mijn vader heeft de kerk van Eisden helpen bouwen als metserdienaar of oeperknecht. De aannemer was Simons van Maaseik.

Onder de oude kerk waren misschien wel 20 pastoors begraven. Ik heb mij altijd afgevraagd waar die vandaan kwamen. Waren dat allemaal ex-parochieherders? Sommige lichamen waren totaal verdwenen maar de klederen waren nog volledig intact. Gekende overledenen zijn overgebracht naar het nieuwe kerkhof in de Kerkhofstraat. Het kerkhof was één hectare groot en hiervoor werden 5 eigenaars onteigend. Van een vrouw van Deboos (Dubois) hebben ze nog een gouden ring gevonden. Eén van de werkmannen, zijn naam ben ik vergeten, verzamelde al de onbekende koppen en knoken en kieperde zie in een gat."

"Bij de de eerste doden op het nieuwe kerkhof behoorden ook, de vader van Tinus Ramakers, "Tinus van Koèp", hij was de broer van Lei van Koèp, Leo Ramakers, gemeentebediende; mijnheer Sterk van de babbeleirewinkel; Nonk Nèèr Gorissen, die smid was in het dorp, daarbij slager en ook een winkel had in de Geeststraat."

"Vroeger werd het graf door de buren gedolven. Later toen het kerkhof helemaal onder het gemeentelijke beheer viel, werden gemeentearbeiders hiervoor ingezet. Martinus Debois, Toon Niessen" Toon van Jammeties" groeven nog met spade en schop de grafkuilen. In de winter kwam daar ook altijd de puntscherpe pik bij om door de bevroren grond te geraken."

Een zicht op het kerkhof van het dorp in de jaren veertig. Toen er nog plaats te over was. Het kerkhof van Eisden Tuinwijk werd op 2 november 1958 in gebruik genomen.

Wanneer de begrafenisstoet, met voorop de pastoor, de koster met het kruis en de misdienaars, op het kerkhof aankwamen, ging men rechtstreeks naar het graf. De pastoor zegende het graf en sprak de laatste gebeden. Meestal volgden ook nog een Onze Vader en Wees Gegroet "voor degenen die zouden volgen in den dood."

Over het graf lagen twee balken en met twee dikke touwen er dwars over. De buren, die per twee aan weerszijden van de kuil stonden en de touwen aan de uiteinden vasthielden,

lieten de lijk-kist in het graf zakken.

Naargelang de gewoonten in de familie, nam men dan soms een handvol aarde dat men in het graf gooide.

“Toen ik dit de eerste maal meemaakte vond ik het maar aardig. Het klonk nogal hard en ruw als die grond en stenen op de kist terecht kwamen. De graven waren, zeventig, tachtig jaar geleden, ook eenvoudige graven met een zwart geschilderd houten of smeedijzeren kruis. Meestal met de naam en voornaam van de overledene, de geboortedatum en de sterfdatum, en op de “stam” de afkorting R.I.P. voor het Latijnse *requiescat in pace* (*rust in vrede*). Als kinderen maakten wij er “Rap in ‘t Putteke” van”.

ONGEWIJDE GROND

Op het kerkhof was, zoals op andere plaatsen ook, een hoek die men “de ongewijde grond” noemde. De plaats waar, in de woordenschat van toen “ de onwaardigen, de godloochnaars en ongedoopten “ begraven werden.

Deze begrippen konden naargelang de parochie of de opvattingen van de parochiepriesters, een andere inhoud krijgen. Anderzijds waren de kerkelijke voorschriften ook duidelijk.

“In ongewijde aarde kwamen de zondaars terecht. Wanneer deze zondaars katholiek gedoopt waren, hadden zij nog wel kans om in de hemel te komen. Die beslissing liet de kerk aan God over. De laatste sacramenten, die de overgang van het aardse naar het eeuwige vergemakkelijken, ontvingen zij echter niet. Voor de katholieke kerk was iemand zondig als hij of zij zelfmoord had gepleegd. Verder leverde overspelig gedrag, openlijke homoseksualiteit of lidmaatschap van de vrijmetselaars, ook een graf in ongewijde grond op. Ook het niet nakomen van de vijf kerkelijke geboden, zoals het niet bijwonen van de heilige communie rond Pasen, de Paasplicht, was een reden voor een plaats in ongewijde grond...”

Wie “ongelovig of zondig was “ bepaalde meestal de pastoor zelf. We kennen de verhalen waarbij de pastoor vroeger aan parochianen die zich openlijk tegen de Kerk keerden, bijv. aan de communiebank de communie weigerden. In vele parochies werd een Joodse inwoner, die men zeker niet als “goddeloos” kon bestempelen, ook als “ongelovige” beschouwd. In Mechelen aan de Maas bestond er zelfs een eind buiten het dorp een Joods kerkhof.

In 1983 is het Kerkelijk Wetboek aangepast en sindsdien moet iemand luidruchtig, publiekelijk en zonder berouw te tonen, zondig zijn, wil die nu in aanmerking komen voor een graf in ongewijde aarde. Zelfmoordenaars bijvoorbeeld worden door de katholieke kerk nu als ontoerekeningsvatbaar beschouwd. Zo iemand gaat niet opzettelijk in tegen de regels van de kerk maar is erg in de war en zo tot zijn daad gekomen. In de praktijk trad al voor 1983, vanaf halverwege de jaren zestig, een versoepeling van de regels op. Ondertussen verviel dit onderscheid helemaal. Op de gemeentelijke begraafplaatsen krijgt iedereen, ongeacht zijn godsdienst of zijn politieke opvattingen, een waardig graf

HET DODENHUISJE

Het dodenhuisje met hangar voor de dodenwagen werd in oktober 1927 aanbesteed. Tussen de offertes werd de Eisdense aannemer Joseph Eymael gekozen om het ontwerp van architect Jean Klinkers uit Mechelen-aan-de-Maas uit te voeren. En op 8 september 1928 werd het gebouw opgeleverd.

Het dodenhuisje moest om goedgekeurd te worden van verschillende hygiënische inrichtingen voorzien zijn. Daartoe behoorde ook een “lijkentafel in steen”. In de volksmond had men dan over “ ein schouf in beton”. Hierop werden de doden gelegd die men als drenkeling had opgevisst of onbekende doden die men elders had aangetroffen. De wetsdokter kwam dan voor de “lijkschouwing” waarbij hij dan bijgestaan werd door de grafdelver.” Tinus Debois kon hierover zijn eigen verhalen vertellen. Want de

lijkschouwingen bij opgravingen, voor een bijzonder onderzoek, vereist, gebeurden dan, naargelang de reden van de opgraving, door pathologen die hiervoor met hun assistent uit Leuven of Brussel aanreiden. "Dan moest er altijd een goede fles jenever in het dodenhuisje klaar staan".

NA DE BEGRAFENIS

Waar men vandaag na de begrafenis of crematie de "familie, vrienden en kennissen" uitnodigt voor een koffietafel, was dit vroeger nooit het geval. Hierin waren onze gesprekspartners min of meer categoriek.

"Hoogstens dat familieleden die in de winter van verder kwamen, zich nog even konden "warmen" en voor de terugreis nog "gesterkt" werden. Maar meestal waren de woningen te klein om veel mensen te ontvangen en daarbij men kon zelf niet teveel missen."

De burens die de familie hadden bijgestaan werden wel getrakteerd op een borrel en een stuk vlaai.

In de aantekeningen uit 1926 van meester G.H. Dexters troffen we onder de titel "Dodenmaal" het volgende aan: *"Op het kerkhof werd de familie en al degene die hand aangeslagen had, uitgenodigd op het dodenmaal. Dit bestond uit koffie en vlaai? Daarna werd ingeschonken. De naaste burens werden 's middags door de familie aan tafel verzocht. Op sommige plaatsen in het dorp bakte men 100 en meer vlaaien. Meest "heuf", dit is van gedroogde appelen."*

Dit moeten dan, volgens onze informanten, "goed voorziene, of goed beslagen families geweest zijn."

Wat vroeger de kosten van een begrafenis bedroegen konden we vaststellen aan enkele rekeningen die Georges Ramakers in 1915 betaalde bij het overlijden van zijn echtgenote Dirikx Elisa, die te Eidsen op 23 december overleed.

"Voor de begrafenis en lijkdienst: 40 franken betaald aan pastoor M. Prinsen

Voor waskaarsen ten dienste van zijn overleden echtgenote door J. Lenssen, koster te Leuth: 42 franken

Voor eene doodskist de som van 35 franken aan Andreas Schurgers.

Voor drukker Smeets voor 200 doodsprentjes: 12,50 Franken

Vanwege dokter Medaer te Stockheim: voor het jaar 1915, wegens honoraria en levering van medicamenten de som van 69 Franken.

In totaal voor: 198,50 Franken."

Wat in die tijd een belangrijke som vertegenwoordigde.

Hiermede kunnen we deze terugblik die we met Anna Simons, pastoor Josef Moors en Jan Simons maakten afsluiten. Het werd weer een verzameling van waardevolle informatie. Over een tijd die eigenlijk niet zo ver achter ons ligt. Maar die door onze zo snel veranderende levenswijze zich razendsnel en mijlenver van ons verwijdert. Daarom zijn wij al onze oudere gesprekspartners en de andere informanten ook dankbaar.

Marie Jeanne Brabants

Met onze dank aan Jef Peeters, Jan Kuypers